

МІКРОТЕРІОФАУНА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «СЛОБОЖАНСЬКИЙ» ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ (УКРАЇНА)

Зоя Бондаренко¹, Наталія Брусенцова¹, Геннадій Ткач²

¹ Національний природний парк «Слобожанський» (смт Краснокутськ, Україна)

² Харківський обласний лабораторний центр МОЗ України (Харків, Україна)

Small mammals of Slobzhanskyi National Nature Park and its vicinities (Ukraine). — Z. Bondarenko, N. Brusentsova, G. Tkach. — Slobzhanskyi National Nature Park (Krasnokutsk District, Kharkiv Region, Ukraine) is represented by forest ecosystems and areas of forest marshes and swamp alders. Slobzhanskyi National Nature Park is adjacent to the floodplains of the Merla and Merchik rivers (Dnipro river basin). Studies of small mammals were conducted in 2004, 2008, 2011 and 2013–2018 in different biotopes. The data were collected using different types of traps, observation of animals in nature, fixation the traces of their vital activity, analysis of owl pellets, and surveys of the park's staff and locals. Currently, 19 species of small mammals were identified for Slobzhanskyi National Nature Park and its surroundings, including 5 insectivorous and 14 rodent species. The number of species recorded in the study area is less than that for Kharkiv region (25 species) and for the two other national nature parks located in Kharkiv region (22 species in Dvorichanskyi NNP, 23 species in Gomilshanski Lisy NNP). In total, 12 species of small mammals were caught by traps (4 insectivorous and 8 rodent species). Forest and eurytopic species such as *Talpa europaea*, *Sorex araneus*, *Sorex minutus*, *Myodes glareolus*, *Sylvemus sylvaticus/uralensis*, *Sylvemus tauricus* are the most widespread and abundant in Slobzhanskyi National Nature Park and its surrounding territories. *Myodes glareolus* is dominant in almost all biotopes except for floodplains. The typical meadow and steppe species *Cricetulus migratorius* and *Alexandromys oeconomicus* are rare in Slobzhanskyi National Nature Park. *Cricetulus migratorius* is known only by bone remains from pellets of the tawny owl. *Mus musculus* and *Rattus norvegicus* occur near human settlements in the study area. The highest species richness of small mammals (11 species) is found in the floodplain. This can be explained by the specific conditions of the drained floodplain with trees and shrubs along reclamation channels. According to the research, the smallest number of species (3–4 species) was recorded in young pine plantations.

Key words: mammal fauna, small mammals, rodents, insectivores, Slobzhanskyi National Nature Park.

Correspondence to: N. Brusentsova: Slobzhanskyi National Nature Park; Zarichna St. 15 A, Krasnokutsk, Kharkiv region, 62002 Ukraine; e-mail: n_brusentsova@ukr.net; <http://orcid.org/0000-0002-1428-4855>

Submitted: 29.01.2019. Revised: 06.06.2019. Accepted: 14.09.2019.

Вступ

Мікромамілії на різних рівнях їх організації є інформативними біоіндикаторами природних та антропогенних змін середовища та можуть бути використані для оцінки стану екосистем (Canova, Fasola, 1991; Истомин, 2014). Постійний моніторинг природних комплексів та їх складових, оцінка збереженості території входять у коло завдань заповідних територій. Вивченню мікродеріофауни у таких дослідженнях завжди приділяється особлива увага (Taborska, 2004; Pupila, Bergmanis, 2006; Мерзлікін, 2014; Stetsula et al., 2016; Красовська, 2017).

На території Харківської області систематичні дослідження дрібних ссавців проводить Державна установа «Харківський обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України» (раніше — Харківська обласна санепідемстанція). На сьогоднішній день визначений видовий склад мікромамілій області, особливості багаторічної динаміки чисельності цієї групи тварин, видовий склад та доміанти для окремих біотопів (Наглов, Ткач; 2002; Зоря, 2005; Зоря, 2010). Актуальними наразі є дослідження угруповань дрібних ссавців окремих заповідних територій Харківської області з метою моніторингу біорізноманіття.

Мета цієї роботи — оцінити видовий склад, біотопний розподіл, рясноту та співвідношення видів в угрупованнях мікромамілій на території та в околицях Національного природного парку «Слобожанський».

Матеріали та методи

Національний природний парк (НПП) «Слобожанський» розташований у лісостеповій природній зоні на північному заході Харківської області (N 50.07°; E 35.23°). Парк займає територію площею 5244 га. Він розділений заплавою річки Мерла на два великі лісові масиви. Північна частина НПП «Слобожанський» представлена нагірною дібровою (*Quercus robur*, *Fraxinus excelsior*, *Tilia cordata*, *Acer platanoides*, *Corylus avellana*), у південній частині розташований бір (*Pinus sylvestris*, *Frangula alnus*, *Prunus padus*) на піщаній терасі. Окрім того, до складу території Парку входять ще 5 невеликих ділянок.

Основною особливістю НПП «Слобожанський» є комплекс гіпно-сфагнових та осоково-гіпно-сфагнових мезотрофних боліт, що розташовані у зниженнях борової тераси та оточені березовими (*Betula pendula*, *Betula pubescens*) та осиковими (*Populus tremula*) кілками. Такі біотопи характерні для Полісся та рідкісні для Лісостепу.

З НПП «Слобожанський» межують річки Мерла (притока річки Ворскли) та Мерчик (притока річки Мерла). У 70-х роках минулого століття у їх заплавах були проведені меліоративні роботи: русла були спрямлені та зарегульовані шлюзами, заплави осушені системою каналів. Зараз багато каналів поросли вздовж берегів чорною вільхою (*Alnus glutinosa*). До меліорації заплави були майже повністю заболочені.

Перші дослідження дрібних ссавців на території та в околицях Парку проводила Держава установа «Харківський обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України». Обліки мікротеріофауни здійснювали за допомогою пасток Геро методом пастколіній (Кучерук, 1952; Попов, 1967; Johnson, Keller, 1983). Відлови проводили у лучній частині заплави р. Мерчик (2004, 2008 та 2011 рр.), у заплавному вільшняку (2004 р.), у прибережних деревно-чагарникових заростях річки Мерчик та каналів (2008 р.), а також у ділянках соснового лісу, що межують із заплавою (2008 р.). Всього за цей період відпрацьовано 2700 пастко-діб та зловлено 250 особин дрібних ссавців 8 видів.

В період роботи парку, облік мікротеріофауни здійснювали переважно за допомогою ловчого парканчика та канавок (Загороднюк, 2002; Кондратенко, Форощук, 2006). Ловчий парканчик було встановлено у 2013 році на березі борового болота у осиковому березняку з прибережним жостером та вербовим чагарником. Парканчик виготовлений з поліетиленової плівки, має довжину 25 м та 6 пар циліндрів висотою 20 см та об'ємом 5–6 л. У 2017 році було обладнано 3 ловчих канавки у трьох стаціях: 1) на ділянці заплавної діброви на межі із сосняком, заплавними луками, невеликими болотами та каналом; 2) у стиглому сосновому лісі; 3) у молодій лісокультурі сосни поруч із вологими зниженнями з березняками та вербовими чагарниками.

Канавки мають довжину 20 м та 5 циліндрів висотою 30 см, об'ємом 2–3 л. Парканчик та канавки експонувалися два рази на рік, на початку літа та на початку осені по 5–10 днів за сесію. За облікову одиницю (умовно одну пастку) приймалася секція у 5 м. Розрахунок рясноти проводився на 100 пастко-діб (п-д) (Кондратенко, Загороднюк, 2006).

Усього ловчим парканчиком відпрацьовано 460 п-д та зловлено 49 особин дрібних ссавців 5–6 видів (2013–2018 рр.), ловчими канавками зловлено 13 особин 7–9 видів мікротеріофауни на 288 п-д (2017–2018 рр.). У 2017 році проведено облік методом пастко-ліній з використанням пасток Геро у заплавному вільшняку та у лучній частині заплави р. Мерчик. Відпрацьовано 400 п-д та зловлено 38 дрібних ссавців 8 видів. У 2017 та 2018 роках проведено відлов мікротеріофауни пастко-лініями з використанням живопасток (металева сітка на дерев'яній основі) у дібровах південної та північної частин парку. Відпрацьовано по 100 п-д на кожній ділянці, зловлено 50 особин дрібних ссавців 5–7 видів.

Крім відловів пастками, використано дані візуальних спостережень, зустрічей слідів життєдіяльності (ходи й викиди ґрунту кротів та сліпаків, гнізда мишки лучної), аналізу пелеток сови сірої (12 пелеток), знахідки мертвих тварин, а також дані опитувань співробітників НПП та місцевого населення.

Перелік видів, які входять до групи мікротеріофауни наведено за І. Загороднюком (2002).

Результати

Для НПП «Слобожанський» та його околиць виявлено 19 видів ссавців з групи мікромамалій. Із них 12 видів зареєстровані за допомогою різних типів пасток та 8 визначено за наявністю слідів життєдіяльності, кістками у пелетках, зустрічам, знахідками мертвих тварин, даним опитувань.

Ряд Комахоїдні (Insectivora)

У НПП «Слобожанський» ряд представлений 5 видами з чотирьох родів та двох родин.

Родина Кротові (Talpidae)

Кріт європейський (*Talpa europaea*) — широко поширений у Парку вид. Ходи та викиди ґрунту кротів часто трапляються у вологих ділянках широколистяних лісів, на узліссях, по берегам каналів. Періодично трапляються мертві тварини на дорогах.

Родина Мідицеві (Soricidae)

Рясоніжка велика (*Neomys fodiens*) — поширена у водних та навколо водних біотопах Парку. Потрапляла лише у ловчі канавки та парканчик. Періодично у НПП «Слобожанський» рясоніжку велику спостерігали візуально.

Білозубка мала (*Crocidura suaveolens*) — віддає перевагу вологим стаціям, у відлогах реєструвалася двічі: на боровому болоті (2016 р.) та у заплавній діброві (2018 р.).

Найбільш чисельні та поширені види комахоїдних за даними вилову пастками — це мідиці (*Sorex*). Мідиця велика (*Sorex araneus*) та мідиця мала (*Sorex minutus*) при відлогах живопастками, ловчими канавками та парканчиком рахувалися як єдина група, зважаючи на складність прижиттєвої диференціації цих видів. Мідиці складають 55,0 % від усіх зловлених парканчиком мікромамалій (табл. 1). Динаміка їх чисельності на боровому болоті з 2013 р. до початку 2016 р. коливалася у межах 2,5–5,0 ос./100 п-д. Восени 2016 р. вони у ловчий парканчик не потрапляли, а у 2017 р. спостерігається підйом до 20,0 ос./100 п-д. Частота траплення мідиць до парканчика становить 5,9 ос./100 п-д (табл. 1).

Ряд Гризуни (Rodentia)

Ряд у Парку та навколишніх територіях представлений 14 видами з 11 родів та 5 родин. Більшість видів відноситься до надродини Мишуваті (Muridae); загалом є 7 видів родини Muridae, 4 види родини Arvicolidae, по 1 виду з родин Cricetidae, Gliridae та Spalacidae.

Родина Мишеві (Muridae) на дослідженій території представлена 7 видами.

Мишак жовтогрудий (*Sylvaemus tauricus*) — широко поширений вид, віддає перевагу лісовим біотопам та узлісся. Відсутній у відлогах ловчими канавками та парканчиком у зв'язку з тим, що тварини здатні вистрибувати з таких пасток. У бору, нагірній діброві та заплавній діброві фіксувалися зустрічі живих та знахідки мертвих особин *S. tauricus*. Також вид потрапляє у живопастки у будівлі парку поруч з ділянками соснового та дубового лісів. У 2017 та 2018 роках виловлювався тільки у нагірних дібровах у кількості 3,0 та 2,0 ос./100 п-д. У заплаві *S. tauricus* потрапляв у пастки Геро у 2011 році: у прибережних чагарниках було виловлено 4,0 ос./100 п-д, на лучній ділянці — 1,0 ос./100 п-д.

Мишаки лісовий (*Sylvaemus sylvaticus*) та уральський (*Sylvaemus uralensis*) присутні у всіх стаціях парку та околиць, де проводилися обліки мікромамалій. При відлогах живопастками, ловчими канавками та парканчиком вони рахувалися як єдина група, зважаючи на складність прижиттєвої диференціації цих видів. На боровому болоті, у заплавній діброві, бору та молодій лісокультурі сосни за 2017 р. виловлено по одній особині *S. sylvaticus/uralensis* (2,5 ос./100 п-д). У 2018 р. трапилася лише одна особина на болоті (1,8 ос./100 п-д). У нагірній діброві у 2017–2018 роках до живопасток потрапило 1,0–2,0 ос./100 п-д. У заплаві у 2017 р.

пастками Геро виловлено 2,0 ос./100 п-д *S. uralensis* у прибережних заростях та 3,0 ос./100 п-д *S. sylvaticus* на луках. За даними відловів у 2004, 2008 та 2011 роках мишак уральський помітно більш чисельний та поширений вид. Він зареєстрований у бору, вільшняку та заплаві, у 2011 р. його чисельність сягала 10,0 (заплавні луки) ос./100 п-д та 23,0 (прибережні зарості) ос./100 п-д. Мишак лісовий у період до створення Парку траплявся у пастки Геро лише у 2011 р. на заплавних луках та по берегах р. Мерчик у кількості 1,0 ос./100 п-д.

Миша польова, або житник пасистий (*Apodemus agrarius*) поширена на луках та суміжних з ними ділянках лісів. Найбільшу чисельність цього виду відмічено у 2011 р. у заплаві — 9,0 ос./100 п-д.

Таблиця 1. Результати обліків дрібних ссавців ловчими канавками та парканчиком у НПП «Слобожанський»
Table 1. Results of small mammal accounts by pitfall traps in Slobozhanskyi NNP

Вид	Бір		Молода лісокультура сосни		Діброва заплавна		Борове болото	
	2017–2018		2017–2018		2017–2018		2013–2018	
	% у вибірці	ос./100 п-д	% у вибірці	ос./100 п-д	% у вибірці	ос./100 п-д	% у вибірці	ос./100 п-д
<i>S. araneus/minutus</i>	20,0	1,0	50,0	2,1	—	—	55,0	5,9
<i>C. suaveolens</i>	—	—	—	—	25,0	1,0	2,0	0,2
<i>N. fodiens</i>	—	—	—	—	25,0	1,0	4,0	0,4
<i>S. sylvaticus/uralensis</i>	20,0	1,0	25,0	1,0	25,0	1,0	2,0	0,2
<i>M. glareolus</i>	—	—	25,0	1,0	—	—	36,7	3,9
<i>M. levis</i>	60,0	3,1	—	—	—	—	—	—
<i>T. subterraneus</i>	—	—	—	—	25,0	1,0	—	—
Видів разом	3		3–4		4		5–6	
Пастко-діб	96		96		96		460	
Особин	5		4		4		49	

Таблиця 2. Результати обліків дрібних ссавців пастками Геро та живопастками у НПП «Слобожанський» та його околицях

Table 2. Results of small mammal accounts by snap traps (Hero trap) and live traps in Slobozhanskyi NNP and its vicinities

Вид	Заплава		Вільшняк		Діброва нагірна		Бір	
	2004, 2008, 2011, 2017		2004, 2017		2017–2018		2008	
	% у вибірці	ос./100 п-д	% у вибірці	ос./100 п-д	% у вибірці	ос./100 п-д	% у вибірці	ос./100 п-д
<i>S. araneus</i>	4,8	0,7	16,9	2,0	2,0	0,5	20,0	0,6
<i>S. minutus</i>	0,5	0,1	1,7	0,2	—	—	—	—
<i>S. tauricus</i>	5,3	0,7	—	—	10,0	2,5	6,7	0,2
<i>S. sylvaticus</i>	4,8	0,7	—	—	6,0	1,5	—	—
<i>S. uralensis</i>	41,5	5,7	22,0	2,6	—	—	26,7	0,8
<i>A. agrarius</i>	8,7*	1,2	5,0	0,6	—	—	6,7	0,2
<i>M. glareolus</i>	25,1	3,5	50,8	4,3	80,0	20,0	40,0	1,4
<i>M. levis</i>	8,2	1,1	3,4	0,4	—	—	—	—
<i>A. oeconomus</i>	0,9	0,1	—	—	—	—	—	—
<i>T. subterraneus</i>	—	—	—	—	2,0	0,5	—	—
Видів разом	9		6		5–7		5	
Пастко-діб	1500		700		200		500	
Особин	207		59		50		16	

* траплялася у заплаві лише у 2011 році.

Мишка лучна (*Micromys minutus*) у НПП «Слобожанський» відома по кістках у pelletках сови сірої та знахідкам гнізд переважно у заплаві, на галявинах та узліссях широколистяних ділянок лісів. У пастки не потрапляла, ймовірно вид нечисленний.

З синантропних видів у районі Парку присутні миша хатня (*Mus musculus*) та пацюк мандрівний (*Rattus norvegicus*). Пацюк відомий за повідомленнями місцевого населення. Він зустрічається у населених пунктах та поблизу від них, буває чисельним у деякі роки. Миша хатня потрапляла у живопастки, а також візуально спостерігалася у будівлях Парку.

Родина Норицеві (*Arvicolidae*) на дослідженій території представлена 4 видами.

Нориця лучна (*Microtus levis*) у Парку поширена досить широко, у пастки потрапляла у заплаві, у вільшняку (2004 р.) та бору. У бору при відлові канавкою у 2017 р. спостерігалася значна уловистість цього виду — 7,5 ос./100 п-д, однак в інші роки у канавки та парканчик не потрапляла. У тому ж році у заплаві пастками Геро виловлено 4,5 ос./100 п-д.

Норик підземний (*Terricola subterraneus*) у парку відома з 2014 р. по знахідкам кісток у pelletках хижих птахів. У пастки потрапляла лише у 2017 році у дубових ділянках лісів: по одній особині було виловлено у заплаві та нагірній діброві.

Нориця руда (*Myodes glareolus*) — найчисельніший вид мікромамалій у парку, поширена повсюдно, домінує у широколистяних лісах (20,0 ос./100 п-д) (табл. 2). *M. glareolus* становить 36,0 % від усіх дрібних ссавців, що потрапили до парканчика (табл. 1). Найбільша частота трапляння на боровому болоті спостерігалася восени 2013 року — 12,0 ос./100 п-д, потім вона плавно знижувалася. У 2017 році тут виловлено лише 1 особину *M. glareolus*, а у 2018 р. — жодної. Максимальна чисельність нориці рудої у парку зафіксована у 2017 р. у нагірній діброві під час обліків живопастками — 26,0 ос./100 п-д (рис. 1).

Шапарка сибірська або нориця сибірська (*Alexandromys (Microtus) oeconomus*) — рідкісний для НПП вид, характерний для відкритих стацій. За весь час досліджень цей вид було зловлено лише два рази — пастками Геро на заплаві ділянках у 2008 та 2017 роках, що показало рівень її чисельності 0,5 ос./100 п-д.

Родина Хом'якові (*Cricetidae*)

Родина представлена хом'ячком сірим (*Cricetulus migratorius*). Цей вид занесений до Червоної книги України (Акімов, 2009) та є дуже рідкісним у Парку. Він відомий тільки по двом знахідкам кісток у pelletках сови сірої.

Родина Вовчкові (*Gliridae*)

Родина представлена у Парку та його околицях одним видом — вовчком лісовим (*Dryomys nitedula*). За весь час роботи парку вид зафіксовано тільки двічі: зустріч у Парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва «Наталіївський» (поруч із ділянками дубового та соснового лісів) та знахідка мертвої особини на дорозі біля нагірної діброви у північній частині НПП «Слобожанський». Також вовчок лісовий відомий для території Парку за даними з літератури (Безродный, 1991).

Рис. 1. Живопастка з норицею рудою, *Myodes glareolus*. Світлина Н. Брусенцової.

Fig. 1. Live trap with the bank vole, *Myodes glareolus*. Photo by N. Brusentsova.

Родина Сліпаків (*Spalacidae*)

У Парку та на навколишніх територіях присутній сліпак звичайний (*Spalax microphthalmus*). Характерні для нього викиди ґрунту часто трапляються на остепнених луках навколо нагірної діброви, полях, та, дещо менше, на заплавлених луках. Місцеві жителі населених пунктів навколо парку повідомляли про знайдені комори цих тварин.

Порівняння з іншими НПП

Проведено порівняння впорядкованого нами переліку мікротеріофауни НПП «Слобожанський» (НППС) із списками видів дрібних ссавців двох інших НПП — Національного природного парку «Гомільшанські ліси» (НППГЛ), Національного природного парку «Дворічанський» (НППД) та Харківської області загалом (табл. 3).

Це порівняння показало, що на сьогоднішній день для НПП «Слобожанський» зареєстрована найменша кількість видів. Загалом, представленість мікромамалій у Парку відповідає ситуації, яка характерна для регіону.

Таблиця 3. Видове різноманіття дрібних ссавців на територіях національних парків Харківської області

Table 3. Species diversity of small mammals' species in the territories of National Parks of the Kharkiv Region

№	Вид	НППС (наші дані)	НППГЛ (Влащенко та ін., 2009)	НППД (Токарський, 2014)	Харківська обл. (Зоря, 2005)
Insectivora					
1	<i>Talpa europaea</i>	+++	++	+++	++
2	<i>Sorex araneus</i>	+++	+++	+++	+++
3	<i>Sorex minutus</i>	++	++	++	++
4	<i>Crocidura suaveolens</i>	++	++	+++	++
5	<i>Crocidura leucodon</i>	—	—	—	?
6	<i>Neomys fodiens</i>	++	++	++	+
Rodentia					
1	<i>Sylvaemus tauricus</i>	+++	++	+++	+++
2	<i>Sylvaemus sylvaticus</i>	+++	++	+++	++
3	<i>Sylvaemus uralensis</i>	+++	+++	+++	+++
4	<i>Apodemus agrarius</i>	++	+++	+++	+++
5	<i>Micromys minutus</i>	+	++	++	++
6	<i>Mus musculus</i>	++	++	+++	+++
7	<i>Mus spicilegus</i>	—	++	+++	++
8	<i>Rattus norvegicus</i>	+	++	+++	+++
9	<i>Ondanta zibethicus</i>	—	+	++	+++
10	<i>Lagurus lagurus</i>	—	+	++	+
11	<i>Myodes glareolus</i>	+++	+++	+++	+++
12	<i>Arvicola amphibius</i>	—	++	+++	+
13	<i>Microtus levis</i>	+++	+++	+++	+++
14	<i>Microtus agrestis</i>	—	—	?	?
15	<i>Alexandromys oeconomicus</i>	+	+	—	+
16	<i>Terricola subterraneus</i>	++	++	?	+
17	<i>Cricetus cricetus</i>	—	—	—	+
18	<i>Cricetulus migratorius</i>	+	+	+	+++
19	<i>Sicista severtzovi</i>	—	—	—	?
20	<i>Allactaga major</i>	—	—	+	+
21	<i>Dryomys nitedula</i>	+	+	+++	++
22	<i>Spalax microphthalmus</i>	+	+	+++	+++
Разом		19	23	22	25

* Позначення рясноти: + рідкісний вид, ++ звичайний вид, +++ чисельний вид, ? присутність не доведена.

В іншій роботі О. Зорі (2010) для Харківської області наводиться також *Neotomys anomalus*. У національних парках Харківської області цей вид не виявлено.

За результатами наших досліджень найбільше видове різноманіття мікромамалій у Парку та його околицях спостерігається у заплаві, де зафіксовано 11 видів (9 видів потрапило у пастки, 2 види визначено за слідами життєдіяльності). Це можна пояснити специфічними умовами осушених заплав річок Мерла та Мерчик із деревами та чагарниками уздовж меліоративних каналів. Однак, у Харківській області загалом для заплав дослідники відзначають найбільше видове різноманіття (16 видів) (Зоря, 2010). Найменшу кількість видів для НПП «Слобожанський» та його околиць, 3–4 види, виявлено у молодих соснових насадженнях.

За результатами обліків мікротеріофауни пастками Геро та живопастками, у лісових біотопах парку домінує нориця руда *M. glareolus* (табл. 2). У різних типах лісу до субдомінантів входять *S. uralensis*, *S. tauricus*, *S. araneus*. Структура угруповань дрібних ссавців, де переважають наведені види, характерна для лісових біотопів у Харківській області (Зоря, 2010) та у інших країнах Європи (Taborska, 2004; Horváth et al., 2008; Čepelka et al., 2011). У заплаві домінує *S. uralensis*, субдомінантами виступають *M. glareolus* та *M. levis*. Як домінант для заплав та заплавлених лісів наводять *Apodemus agrarius* (Зоря, 2010; Horváth et al., 2012), проте у наших дослідженнях цей вид входив до переліку субдомінантів лише у 2011 році.

Висновки

На сьогоднішній день для НПП «Слобожанський» та навколишніх територій виявлено 19 видів дрібних ссавців, з них 5 видів комахоїдних та 14 видів гризунів. 12 видів потрапили до різних типів пасток під час обліків.

Найбільш широко поширеними та чисельними у парку є лісові та евритопні види такі як *Talpa europaea*, *Sorex araneus*, *S. minutus*, *Myodes glareolus*, *Sylvaeus sylvaticus/uralensis*, *S. tauricus*. До рідкісних у Парку відносяться види, характерні для лук та степів — *Cricetulus migratorius*, *Alexandromys oeconomicus*.

У заплаві спостерігається найбільше видове різноманіття дрібних ссавців — 11 видів. Найменша кількість видів, 3–4 види, зафіксована у молодих соснових насадженнях.

Література • References

- Акімов, І. А. (ред.) 2009. Червона книга України. Тваринний світ. Глобалконсалтинг, Київ, 1–600.
[Akimov, I. A. (ed.). 2009. Red Book of Ukraine. Animals. Globalkonsalting, Kyiv, 1–600. (In Ukrainian)]
- Безродний, С. В. 1991. Распространение сонь (Rodentia, Gliridae) на Украине. Вестник зоологии, № 3: 45–50.
[Bezrodnyy, S. V. 1991. Distribution of the dormice (Rodentia, Gliridae) in Ukraine. Vestnik zoologii, No. 3: 45–50. (In Russian)]
- Влащенко, С. В., А. С. Влащенко, Н. Б. Саїдахмедова, С. Г. Вітер, Г. Л. Гончаров, О. В. Прилуцький, Є. О. Яцюк, О. Ю. Акулов, Н. О. Брусенцова. 2009. Літопис природи Національного природного парку «Гомільшанські ліси». Том 5. Харків, 1–431.
[Vlaschenko, S. V., A. S. Vlaschenko, N. B. Saidahmedova, S. G. Viter, G. L. Goncharov, O. V. Prylutskyi, Ye. O. Yatsuk, O. Yu. Akulov, N. O. Brusentsova. 2009. Chronicle of the Nature of Gomilshanski Lisy National Nature Park. Volume 5. Kharkiv, 1–431. (In Ukrainian)]
- Загороднюк, І. В. 2002. Польовий визначник дрібних ссавців України. Праці Теріологічної Школи, 5: 1–64.
[Zagorodnyuk, I. V. 2002. Field key to small mammals of Ukraine. Proceedings of the Theriological School, 5: 1–64. (In Ukrainian)]
- Зоря, О. 2005. Ссавці Харківської області та їх видове багатство. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Біологія, 17: 155–164.
[Zorya, A. 2005. Mammals of the Kharkiv province and species richness. Scientific Bulletin of the Uzhgorod University (Series Biology), 17: 155–164. (In Ukrainian)]
- Зоря, О. 2010. Моніторинг мікротеріофауни Харківської області: підсумки 20-річного циклу спостережень. Праці Теріологічної школи, 10: 65–72.
[Zorya, O. 2010. Monitoring of small mammal fauna of the Kharkiv region: totals of 20-year cycle of observation. Proceedings of the Theriological School, 10: 65–72. (In Ukrainian)]
- Истомин, А. В. 2014. Мелкие млекопитающие в биомониторинге лесных экосистем: комплексный подход. Вестник Тверского государственного университета. Серия Биология и Экология, 4: 95–113.
[Istomin, A. V. Small mammals in the biomonitoring of forest ecosystems: a comprehensive approach. Herald of Tver State University. Series: Biology and Ecology, 4: 95–113. (In Russian)]
- Кондратенко, А., В. Форощук. 2006. Учет мелких млекопитающих и других групп животных ловчими канавками с целью изучения их сообществ. Праці Теріологічної Школи, 7: 114–116.
[Kondratenko, O., V. Foroschuk. 2006. Kondratenko O., Foroschuk V. Survey of small mammals and other animal groups using pitfall traps to study their communities. Proceedings of the Theriological School, 7: 114–116. (In Russian)]
- Кондратенко, О., І. В. Загороднюк. 2006. Мікротеріофауна заповідних ділянок Східної України за результатами об-

- ліків пастками і канавками. *Праці Теріологічної Школи*, 7: 120–135.
- [Kondratenko O., Zagorodniuk I. 2006. Small mammal's fauna of reserved territories of Eastern Ukraine based on results of census using traps and pitfalls. *Proceedings of the Theriological School*, 7: 120–135. (In Ukrainian)]
- Красовська, А. 2017. Угрупування мишуватих гризунів (Muroidea) Національного природного парку Кременецькі гори. *Праці Теріологічної школи*, 15: 28–34.
- [Krasovska, A. 2017. Muroid rodent (Muroidea) communities in the Kremenets Mountains National Nature Park. *Proceedings of the Theriological School*, 15: 28–34. (In Ukrainian)]
- Кучерук, В. В. 1952. Количественный учет важнейших видов вредных грызунов и землероек. *Методы учета численности и географического распределения наземных позвоночных*. Москва, 9–46.
- [Kucheruk, V. V. 1952. Census of Pest Rodents and Shrews. *Methods of Census of Abundance and Geographical Distribution of Terrestrial Vertebrates*. Moscow, 9–46. (In Russian)]
- Мерзлікін, І. 2014. Еколого-фауністичні дослідження ссавців природного заповідника «Михайлівська цілина» (Сумська область). *Праці Теріологічної Школи*, 12: 26–37.
- [Merzlikin, I. 2014. Ecological and Faunal Research of Mammals in the Natural Reserve «Mykhailivska Tsilina» (Sumy Region). *Proceedings of the Theriological School*, 12: 26–37. (In Ukrainian)]
- Наглов, В. А., Г. Е. Ткач. 2002. Структура сообществ грызунов в агроценозах лесостепной и степной зон Харьковской области. *Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Т. Шевченка*, № 1: 76–79.
- [Naglov, V. A., G. E. Tkach. 2002. The structure of rodent communities in the agrocenoses of the forest-steppe and steppe zones of the Kharkiv region. *Visnyk of the Luhansk State Taras Shevchenko Pedagogical University*, № 1: 76–79. (In Russian)]
- Попов, В. А. 1967. О стандартизации методики учета мышевидных грызунов и мелких насекомоядных. *Фауна и экология грызунов*, 8: 197–201.
- [Popov, V. A. 1967. The standardization of methodology for census of Muroid rodents and small insectivores. *Rodent fauna and ecology*, 8: 197–201. (In Russian)]
- Токарський, В. А. 2014. Видовий состав млекопитающих НПП «Дворечанський». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: біологія*, 19 (1097): 81–89.
- [Tokarsky, V. A. 2014. Species composition of mammals of the National Nature Park «Dvorichanskyi». *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series Biology*, 19 (1097): 81–89. (In Russian)]
- Canova, L., M. Fasola. 1991. Communities of small mammals in six biotopes of northern Italy. *Acta Theriologica*, 36: 73–86.
- Čepelka, L., J. Suchomel, L. Purchart, M. Heroldová. 2011. Small mammal diversity in the Beskydy Mts. forest ecosystems subject to different forms of management. *Beskydy*, 4 (2): 101–108.
- Horváth, Gy., J. Borsics, J. J. Purger. 2008. *Habitat use of small mammals in disturbed patches of Haljevo forest in Croatia*. University of Pécs, Pécs (Hungary), 1–56.
- Horváth, Gy., D. Schäffer, Á. Pogány, D. Toth. 2012. Spatial distribution of small mammal populations in Drava floodplain forest. *Šumarski list*, 3–4 (136): 141–151.
- Johnson, W. C., B. L. Keller. 1983. An examination of snap-trapping techniques for estimating rodent density in high desert. *Northwest. Science*, 57: 194–204.
- Pupila, A., U. Bergmanis. 2006. Species diversity, abundance and dynamics of small mammals in the Eastern Latvia. *Acta Universitatis Latviensis. Biology*, 710: 93–101.
- Stetsula, N., Z. Barkasi, I. Zagorodniuk. 2016. Diversity of mureid rodent communities in key habitats of the Skole Beskids (Eastern Carpathians). *Proceedings of the Theriological School*, 14: 139–146.
- Taborska, M. 2004. Small mammals of the Wołosate area (Bieszczady National Park, SE Poland). *Acta zoologica cracoviensia*, 47 (1-2): 49–59.